

RADIO FORMULA

(Abstract)

KEYWORDS: Radio, Format, Montage, Analytical Journalism, Media Freedom, Radio Appeal

Radio should thrive within a framework of constant renewal; however, the core format of its broadcasts must remain consistent. If the essence of what attracts and nurtures a broad audience—a dedicated group of fans developed over the years—changes too drastically, we risk losing them. Moreover, regaining that audience will require significant time and effort.

A more relevant question to consider is: How engaging is the content we produce? How well does it resonate with the diverse moods and interests of our society? The current landscape presents a challenge, as a single radio station often struggles to appeal effectively to vastly different age groups. For instance, attracting a 20-year-old listener with content aimed at a 50-year-old audience is becoming increasingly impossible.

Good programming follows a simple radio formula: When you turn it on, you don't want to turn it off. Time has evolved rapidly, and if we fail to modernise our offerings in accordance with current trends, we risk falling irreparably behind.

In Georgia during the early 1990s, it felt premature to discuss nuanced radio programming, as we relied heavily on intuition rather than established programming regulations. While such laws can provide guidance, they can also impose restrictions

that stifle creativity. Indeed, these regulations should not be dogmatic; they must adapt to the dynamic nature of society.

During that time, we aimed to infuse our programs with discussions centred on spirituality, drawing from historical context and maintaining an optimistic outlook. My colleagues began to liberate themselves from the prescribed topics that authorities had previously enforced. The imposition of artificial themes—those that lacked genuine resonance—had a significant impact on our collective psyche.

Today, the importance of editorial freedom is acutely relevant, occupying a notable position in the regulations of organisations like the BBC. In our formative years, we took significant steps towards pioneering editorial independence at the very dawn of our regained national and personal freedoms. Consequently, we transitioned from lengthy, aimless conversations to a more contemporary format: the talk show. This shift perfectly aligned with the demands of modern radio.

The debate surrounding the necessity of conversational radio is compelling. Many argue that news and music are sufficient for a radio station to achieve high listener ratings. This approach reduces costs and minimises the need for extensive staffing. Such a format can undoubtedly serve its purpose, especially in contexts like commuting—a pragmatic solution for many. However, it is essential to acknowledge that radio plays a crucial role in shaping public opinion, even in an age where various multimedia platforms dominate our lifestyles.

In Georgia, conversations often revolve around the experiences of other countries, allowing us to address our own issues through comparative discussions. Countries such as the UK, the United States, and Germany continue to endorse conversational radio formats, demonstrating that these platforms remain viable despite the growing popularity of podcasts. This

resilience suggests that radio is likely to endure for many more years, much like theatre, which has existed alongside the rise of feature films throughout the 20th century.

Conversational radio fosters engagement and connection, creating a unique space for listeners to reflect on shared experiences and explore diverse perspectives. While podcasts have surged in popularity by delivering on-demand content to niche audiences, radio retains its immediacy and communal atmosphere. This live interaction facilitates spontaneous discussions that podcasts, despite their merits, cannot replicate.

The talk show format actively encourages audience participation, whether through calls, social media, or other interactive platforms. This level of engagement not only enhances the listener experience but also creates a sense of community around the programme. By prioritising dialogue over monologue, radio cultivates a rich tapestry of opinions and viewpoints, making it a powerful medium for public discourse.

In an age where attention spans are shorter and media consumption habits are shifting, radio's adaptability to these changes demonstrates its enduring relevance. It can innovate without losing its core identity, allowing for both fresh content and cherished formats. It is this blend of tradition and modernity that can sustain and rejuvenate the broadcasting medium.

To navigate the challenges and opportunities that lie ahead, radio must embrace its role as a facilitator of conversation and a platform for diverse voices. By focusing on programming that genuinely resonates with audiences across various demographics, radio can remain a dynamic force in today's rapidly evolving media landscape. In conclusion, radio must not only continuously renew itself but also honour the core elements that make it compelling: community, conversation, and connection. Through this delicate balance, radio can remain a relevant and vital source of information and inspiration for generations to come.

რადიოს ფორმულა

საკვანძო სიტყვები: რადიო, ფორმატი, მონტაჟი, პუბლიცისტიკა, მედიათავისუფლება, რადიოგენერობა

ინფორმაციაზე განსაკუთრებული მოთხოვნა არ ნიშნავს, რომ რადიოს პროგრამებში სიტყვას სხვა დანიშნულება არ უნდა ჰქონდეს. ისეთ ტრადიციულ რადიოს, როგორც საქართველოს, ამჟამად კი საზოგადოებრივი რადიოა, სადაც მხატვრულ და პუბლიცისტურ სიტყვას ყოველთვის გამორჩეული ადგილი ეკავა, არ უნდა შეუზღუდო ის პრიორიტეტი, რომელიც მან ათეულობით წლის განმავლობაში დაიმკვიდრა. მართალია, რადიო მუდმივი განახლების რეჟიმით უნდა ცხოვრობდეს, მაგრამ ფორმატი, რომლითაც ის მაუწყებლობს, არ უნდა შეიცვალოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, დაიკარგება წლების განმავლობაში შექმნილი აუდიტორია. ახალი აუდიტორიის შეკრებას კი დიდი დრო სჭირდება.

საკითხი სხვაგვარადაც შეიძლება დაისვას: რამდენად საინტერესოა ის, რაც კეთდება? რამდენად ასახავს ჩვენი საზოგადოების ყველა ფენის განწყობას (თუმცა, ამის მიღწევა დღეს ერთი რადიოს მეშვეობით უკვე შეუძლებელია. იმით, რაც აინტერესებს 50 წლის ადამიანს, ვერ მიიზიდავ 20 წლისას).

კარგ რადიოს მარტივი ფორმულა აქვს: როცა ჩართავ, გამორთვა აღარ უნდა მოგინდეს. დრომ დროს გაუს-

წრო და თუ დროის შესაბამისად არ გამართე შენი საქმიანობა, მისი დაწვევა შეუძლებელი გახდება.

1990-იანი წლების დასაწყისში ასეთ თემებზე მსჯელობა ნაადრევიც იყო. უფრო ინტუიციას ვენდეთ, ვიდრე რადიოს კანონებს, რომლებიც, მართალია, გეხმარება, თუმცა გბოჭავს კიდევ. კანონი დოგმატური არ უნდა იყოს. გადავწყვიტეთ, სულიერებაზე საუბრით, წარსულის მოხმობით, ოპტიმისტური ხედვით გაგვეჯერებინა პროგრამები. იძულებით „შეჩვეული“, შეკვეთილი თემებისაგან კოლეგები გათავისუფლდნენ. მათ აღარავინ აძალებდა, ყალბი თემებისათვის მიემართათ. ამან კი საკმაო ეფექტი მოგვცა. დღეს რომ ასე მწვავედ დგას სარედაქციო თავისუფლების საკითხი და ბი-ბი-სის კანონმდებლობაში ამას მნიშვნელოვან ადგილს მიუჩენენ, ჩვენ, პრაქტიკულად, მაშინ გადავდგით ეს ნაბიჯი. გრძელ და მოსაწყენ საუბრებს თანამედროვე რადიოსთვის საუკეთესო ფორმა, თოქ-შოუ ცვლის, რომელშიც აქტიურად მონაწილეობს მსმენელი. ბრწყინვალედ მუშაობდა „თანაგრძნობის რადიო-ლარხი“, რომელსაც მედია გეგეშიძე უძღვებოდა. იგი საოცარ განწყობას ქმნიდა ეთერში, რადიოს გამომსახველი საშუალებების სრულ პალიტრას იყენებდა. პოულობდა შესანიშნავ რესპონდენტებს. ინტონაციური სიმართლით აჯერებდა მსმენელს, დააფიქრებდა მას და, რაც მთავარია, სიკეთესა და თანაგრძნობას უღვივებდა. ქალბატონი მედია საოცრად მოწესრიგებული ადამიანი ბრძანდებოდა. მან ეს გადაცემები სრულად შემოგვინახა როგორც ნაბეჭდი ტექსტების, ასევე აუდიო ჩანაწერების სახით. ისინი საქართველოს რადიოს „ოქროს ფონდშია“ დაცული. ჩანს, ამ გადაცემის წიგნად აკინძვა სურდა, მაგრამ ვერ მოასწრო. ვფიქრობ, მედია გეგეშიძის შემოქმედება ცალკე შესწავლის საგანია. ვინც ამ თემას მოკიდებს ხელს,

ბევრ საინტერესოს იპოვის.

გამორჩეულ ინტერესს იწვევდა მსმენელებში ლამაზი კიკილაშილის მოღვაწეობა. ეს ქალბატონი რადიოსთვის იყო დაბადებული, თუმცა მისი შემოქმედება ტელეეკრანზეც ჩანდა, პუბლიკაციები კი ხშირად იბეჭდებოდა პერიოდულ პრესაში. ცალკე, მთარგმნელობით საქმიანობასაც ეწეოდა. და მაინც, ყველაზე სრულყოფილად ქალბატონი ლამარას ნიჭი რადიოში წარმოჩნდა. ათეული წლების განმავლობაში მან არაერთი უნიკალური ჩანაწერი შესძინა „ოქროს ფონდს“. ოთხი ათეული წლის განმავლობაში, თითქმის, არ დარჩენილა ქართული კულტურის მოღვაწე, რომელზეც ქალბატონ ლამარას გადაცემა არ მოემზიდებინოს.

1992 წლიდან იგი იყო ავტორი გადაცემისა „სახსოვარი“, რომელშიც ახლებურად გაიელვა მისმა ნიჭმა. მისი 35-წუთიანი დიალოგები აკაკი ბაქრაძესთან, ჭაბუა ამირეჯობთან, მურმან ლებანიძესთან, ძმებ ჭილაძეებთან, არჩილ სულაკაურსა და სხვა საზოგადო მოღვაწეებთან უამრავ მსმენელს იზიდავდა. ეს გადაცემები დღესაც აქტუალურია, ხვალაც და მომავალშიც საინტერესო იქნება. რა თქმა უნდა, ქალბატონი ლამარა რესპონდენტებს მხოლოდ ნახევარსაათიანი დიალოგისთვის არ იწვევდა. შეხვედრების ქრონომეტრაჟი გაცილებით დიდი იყო, მაგრამ რადიოგენურობის ერთ-ერთი „კანონი“ ითხოვს, რომ რაც უნდა კარგი მასალა გქონდეს, მსმენელს გული უნდა დაწვივდეს, გადაცემის გაგრძელების სურვილი გაუჩინო. თუკი მსმენელი ფიქრობს, კარგია, მაგრამ დავიდალო, ეს ცუდია. გარდა ამისა, „სახსოვარი“ კარგად იყო გაფორმებული მუსიკალურად, ილუსტრირებული და ა.შ. კომპონენტებით, რომლებიც აუცილებელია რადიოგადაცემის მოსამზადებლად. დღეს უამრავ ახლადგახსნილ რადიოში,

თვით საქართველოს რადიოშიც კი, ამას ყურადღებას აღარ აქცევენ. შეველენ სტუდიაში ავტორი და რესპონდენტი და „ჭიმავენ“ ერთსაათიან გადაცემას (ლაშა ბულაძე, დათო ტურაშვილი). მათ ზემოხსენებული ავტორების გადაცემები რომ მოესმინათ, თავად 20-25 წუთზე მეტს არ დატოვებდნენ. რატომ? ნიჭიერი რეპორტიორიც კი, ზეპირი მეტყველების დროს ერთ აზრს სხვადასხვა ინტერპრეტაციით იმეორებს. როცა ამას ჩანაწერში უსმენ, ხვდები და უამრავ ზედმეტ ფრაზასა თუ გამონათქვამს შეეღვევი. ამით მასალა უფრო კომპაქტური და იოლადადსაქმელი ხდება. მონტაჟს ჯადოსნური ძალა აქვს. თუ მას არ იყენებ, გადაცემის ხარისხი მნიშვნელოვნად ეცემა.

1990-იან წლებში ლია ძიძიგურის „გალერეაც“ მშვენიერად უბამდა მხარს საერთო მიზანს – ისეთი გადაცემები მოემზადებინა, რომ მსმენელი არ მოწყვეტილიყო რადიოს. ფანტაზიამ და მაძიებელმა ბუნებამ ქალბატონ ლიას მსმენელთან ურთიერთობის საკუთარი სტილი მოაძებინა, სადაც გამოჩნდა ლაკონიური, ჭარბსიტყვიანობის გარეშე, რესპონდენტის ოსტატურად გახსნის უნარი. თანაც როგორი რესპონდენტების: ნინო რამიშვილის, ბესიკ ხარანაულის, თინათინ ყაუხჩიშვილის და ა.შ. რადიოში ჭკვიანური სიტყვა ყოველთვის უნდა ისმოდეს, ჭკვიანურს კი სწორედ ქალბატონ ლიას რესპონდენტები ამბობდნენ.

ქალბატონმა ლიამ ჯერ კიდევ 1980-იან წლებში დაამკვიდრა რადიოსათვის სრულიად ახალი ჟანრი „კინოფილმი უეკრანოდ“. ამ ექსპერიმენტმა რადიოს კინო არ დააკარგვინა. დღეს თუ ხალხში ასე პოპულარულია ციტატები საყვარელი ფილმებიდან, ეს ქალბატონი ლიას დამსახურებაა.

რადიოს ძველი გვარდიის წარმომადგენელთაგან აღსანიშნავია ნოდარ ბეთანიშვილისა და თამილა კახიძის

აქტიური თანამშრომლობა. ნოდარ ბეთანიშვილმა ეკონომიკური მიმოხილვების სტატუსით აქტიურად იმუშავა პრივატიზაციის პრობლემებზე. ჟურნალისტისთვის აუცილებელი კომპონენტებითა და გასაგები ენით ესაუბრებოდა მსმენელს ამ რთულ თემაზე. მისი გამოსვლები ზოგჯერ მწვავე და კრიტიკულიც იყო.

ქართული სპორტის ერთ-ერთი მემბრანი, თამილა კახიძე ძველი ხალისითა და განახლებული ენერჯით შეუდგა საქმეს. ქართული სპორტის უნიკალური საფონდო მასალების შემქმნელმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ახალგაზრდა ქართველი ჟურნალისტების დაკვალიანებისა და დაოსტატების საქმეში. დღეს ქართული ტელევიზიებიდან და რადიოებიდან ისმის სპორტული კომენტატორების ხმები, რომლებმაც ქალბატონი თამილას ხელშეწყობით გადადგეს პირველი ნაბიჯები სპორტულ ჟურნალისტიკაში.

ქალაქს ჯერ კიდევ კვამლი ასდიოდა, როცა თამაზ ხმალაძემ შემოგეთავაზა პროგრამა „ენაი შემკული და კურთხეული“. ქვეცნობიერად ეს, ალბათ, იმას ნიშნავდა, რომ ორად გახლეჩილი ქვეყნის მოქალაქეებს საერთო ბევრი რამ აქვთ, უპირველესი კი – მშობლიური ენა.

მოგვიანებით მათა კრაწაშვილმა და ილია მსეიძემ წამოიწყეს გადაცემა სახელწოდებით „რეპროდუქტორი“. იგი გათვლილი იყო 40-50 წელს გადაცილებულ მსმენელზე. პირდაპირი ეთერი საშუალებას იძლეოდა თითოეული მსმენელი თანამონაწილე გამხდარიყო. მსმენელთა ნაწილი აგრესიულობას იჩენდა და უხერხულ სიტუაციას ქმნიდა ეთერში. მაიამ და ილიამ ისეთი საეთერო გარემო შექმნეს, რომ თითქმის გამორიცხეს ეს აგრესია. ძნელია აიყოლიო მსმენელი და სასურველ ეფექტს მიაღწიო. ეს ნამდვილ პროფესიონალებს ხელეწიფებათ. ფართოა „რეპ-

როდუქტორის“ თემატური არეალი: „ბათუმის ბუღვარი და გავრის სანაპირო“, „ლადიძის წყლები“, „თქვენი დროის რუსთაველის გამზირი“, „თბილისური ეზო“, „გულშემატკივრები კიროვის ბადიდან“ და ა.შ. გადაცემას ყოველთვის ჰყავდა საინტერესო სტუმრები, რომლებიც წამყვანებთან ერთად ამომწურავად ხსნიდნენ თემას. მსმენელმა იცოდა, რომ გადაცემა ყველაზე დიდი პოლიტიკის – სიკეთისა და თანადგომის მატარებელი იყო.

არც ნორჩი მსმენელი დაგვევიწყებია. მათ ყოველ დღე ერთი და იმავე დროს გამოყოფილი ჰქონდათ ნახევარი საათი (ამას ზოლიანი დაგვეგმა ჰქვია), მხოლოდ მათთვის განკუთვნილი. მართალია, ყველა გადაცემა ერთნაირად ძლიერი არ იყო, მაგრამ თანდათან დაიხვეწა, უფრო თანამედროვე და სასიამოვნო მოსასმენი გახდა. მშვენიერი იყო თამაში „რიკი“, რომელშიც ყმაწვილები ერთმანეთს ცოდნასა და მოხერხებულობაში ეჯიბრებოდნენ. უსახსრობის გამო, ეს ხალისიანი, შემეცნებითი გადაცემა შეწყდა.

ძალზე საინტერესო იყო და დღემდეა ლილი ჭანიშვილის მიერ მომზადებული გადაცემა „ქართლის ცხოვრება“. მასში საქართველოს ისტორიის ფრაგმენტები, დიპლომის ფორმით, ძალზე რადიოგენურადაა შემოთავაზებული.

სამწუხაროდ, პროგრამიდან ამოგვივარდა ზღაპარი ყმაწვილებისათვის „ძილისპირული“. ათეული წლების განმავლობაში პოპულარული ეს გადაცემა განახლებას მოითხოვდა. ახლებურად მისი გააზრება ვედარ მოვახერხეთ, ძველებურად მიწოდება კი მიზანშეუწონლად მივიჩინეთ.

რეფორმამდე გადაცემები მრავლად იყო სამაუწყებლო ბადეში. მათი რიცხვი 70-ს აღწევდა. ეს უკვე ქაოსია.

თუმცა, მაშინ გამუდმებული პოლიტიკური რყევების ხანაში, ძნელი იყო მსმენელთა სურვილის არგათვალისწინება.

არც ახალგაზრდული აუდიტორია დაგვიწყებია. რადგან „პიკის საათმა“ ეს მისია „დაკარგა“ და პოლიტიკური ცხოვრების მორევში გადაეშვა, მუსიკალურმა რედაქციამ შემოგვთავაზა ყოველდღიური გადაცემები 6-დან 7 საათამდე – „როკი, სმოკი და...“ დარეჯან გულიაშვილმა და სერგი გვარჯალაძემ მართლაც თანამედროვე, იმდროინდელი საქართველოს რადიოსათვის უჩვეულო მუსიკას – როკს გაუწიეს პროპაგანდა. გადაცემას შემდგომ მხოლოდ დარეჯანი უძღვებოდა. პროგრამას დიდი რეზონანსი ჰქონდა.

გადაცემას „კონცერტი 6 საათზე“ მანანა ხვედელიძე უძღვებოდა. ამ წარმატებულმა პროექტმა საკუთარი აუდიტორია გაიჩინა. კონცერტში ყველა ჟანრის საუკეთესო მუსიკა ჟღერდა. მანანას, ისევე, როგორც დარეჯანს, პროფესიულ განათლებასთან ერთად, საუკეთესო გემოვნება აღმოაჩნდა. მან მიაგნო მასალის მიწოდების საკუთარ სტილს, რის გამოც უფრო დიდი ყურადღება დაიმსახურა.

საქართველოს რადიო მაშინ ჯერ კიდევ ერთადერთი რადიო იყო ქვეყანაში. მოგვიანებით გაჩნდნენ ახალი რადიოსადგურები და ჩვენი რადიოს რეფორმა გარდაუვალი გახდა. მოსაძებნი იყო გამოსავალი. მჯერა, თუ რადიო საზოგადოებას მის ენაზე ესაუბრება, მისთვის საინტერესო და მწვავე თემებს ეხება, მსმენელის ყურადღება არ დააკლდება. მაშინ საქართველოს რადიოს, მეტწილად, სოციალურად დაუცველი მსმენელი ჰყავდა. ამიტომაც, თუ მისთვის საინტერესო თემებზე არ მომზადდებოდა გადაცემები, მოკავშირედ არ ჩაგთვლიდა. ამით იყო გამართლებული ქალაქის მერის, ვანო ზოდელავას ყოველკვი-

რეული გასვლა ეთერში, რომელსაც იღია კეკლიშვილი უძღვებოდა. უამრავი წერილი და თხოვნა მოდიოდა მის სახელზე ყოველდღიურად. ამ გადაცემის მეშვეობით მრავალ ადამიანს, ოჯახს გაემართა ხელი. ყველას დაკმაყოფილება, რა თქმა უნდა, შეუძლებელი იყო. რადიოს ქმედითუნარიანობაზე საუბრისას, ინტერვიუ ქალაქის მერთან სწორედ ამ კუთხით იყო გამორჩეული.

დიდი აუდიტორია ჰყავდა ღია წიკლაურის გადაცემას „სოციალური საათი“. მისი მეშვეობით ტოტალური უმუშევრობის პერიოდში მრავალმა მსმენელმა იშოვა სამსახური (შემდეგ ეს თემა ტელევიზიამაც აიტაცა). გარდა ამისა, პასუხი გაეცა უამრავ შეკითხვას პენსიების, შემწეობების, შეღავათების შესახებ.

რით შეიძლება გაეწიოს ოპონირება მოსაზრებას, საჭიროა თუ არა ჩვენში მოლაპარაკე რადიო. ბევრი თვლის, რომ ინფორმაცია და მუსიკა სრულიად საკმარისია თანამედროვე რეიტინგული რადიოს წარმატებისათვის. ხარჯიც ნაკლებია, არც ბევრი თანამშრომელი გჭირდება, ასეთი რადიო მანქანაშიც კარგად ისმინება. ეს პრაგმატული მიდგომაა. საზოგადოებრივი აზრის წარმართვაში რადიოს არც დღეს დაუკარგავს მნიშვნელობა. რატომ უნდა შევზღუდოთ ისეთი რადიო, რომელსაც დიდი ტრადიციები და პოტენციალი გააჩნია და რომელიც ბევრად გამოირჩევა სოკოებივით მომრავლებული FM ტიპის რადიოებისაგან. საქართველოში ზედმეტად უყვართ სხვადასხვა ქვეყნის ამოცდილებაზე საუბარი. ინგლისში, ამერიკასა თუ გერმანიაში დღემდე ფუნქციონირებს მოლაპარაკე რადიოები და არავის მოსდის აზრად მათი გაუქმება. გადართეთ FM საეთერო სივრცეში ტალღაზე 102.9 ანუ საქართველოს რადიოს (102.4) უახლოესი მეზობელი, ფრანგულენოვანი რადიო RFI („რადიო ფრანს ინ-

ტერნაციონალი“) მოისმინეთ და დარწმუნდებით, რომ იგი, ძირითადად, ლაპარაკობს.

ლიტერატურა ■ References

1. 40 წელი ქართული რედაქცია რადიო თავისუფლება: 1953-1993 (1993). საიუბილეო კრებული, წინასიტყვაობის ავტორი – გულნარა ურატაძე, მიუნხენი: დავით თაბორიძის გამოცემა.
2. ბართია ნომადი (2020). ეროვნული მოძრაობის დღიურებიდან: 1988-1993. თბილისი: „ინტელექტი“.
3. გეგეშიძე მისა (2016). პოლიტიკური დისკოთეკა (რადიო „ამერიკის ხმის“ რეპორტაჟები). რედაქტორი – სოლომონ ნოზაძე, თბილისი: „საარი“.
4. იბერი ელდარ (2021). რადიომაუწყებლობა. მეოთხე გამოცემა, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
5. იბერი ელდარ (2003). რადიოჟურნალისტიკა. თბილისი: „საქართველოს მაცნე“.
6. იბერი ელდარ (1996). რადიოჟურნალისტიკა: ისტორია, თეორია, პრაქტიკა. თბილისი: „აღმა მატერი“.
7. იბერი ელდარ, ტალახაძე ნანა, მჭავანაძე თეა (2009). საქართველოს რადიოს ისტორია. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
8. რადიო და სატელევიზიო პროგრამების შექმნის ეთიკური კრიტერიუმები (2001). პრაქტიკული სახელმძღვანელო, თბილისი: ფონდი „ინტერნიუსი“.
9. ტელე-რადიოჟურნალისტიკის საკითხები (1995). თსუ ტელე-რადიოჟურნალისტიკის კათედრის კრებული, ტომი 1, რედაქტორი – ნიკო ლეონიძე, თბილისი: „სამშობლოს“ სტამბა.
10. ტელე-რადიოჟურნალისტიკის საკითხები (1997). თსუ ტელე-რადიოჟურნალისტიკის კათედრის კრებული, ტომი 2, რედაქტორი – ნიკო ლეონიძე, თბილისი: „სამშობლოს“ სტამბა.
11. ტელე-რადიოჟურნალისტიკის საკითხები (1998). თსუ ტელე-რადიოჟურნალისტიკის კათედრის კრებული, ტომი 3, რედაქტორი – ნიკო ლეონიძე, თბილისი: „სამშობლოს“ სტამბა.
12. ტელე-რადიოჟურნალისტიკის საკითხები (1999). თსუ ტელე-რადიოჟურნალისტიკის კათედრის კრებული, ტომი 4, რედაქტორი – ნიკო ლეონიძე, თბილისი: „სამშობლოს“ სტამბა.
13. ტელე-რადიოჟურნალისტიკის საკითხები (2001). თსუ ტელე-რადიოჟურნალისტიკის კათედრის კრებული, ტომი 5, რედაქტორი

- ნიკო ლეონიძე, თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
14. ტელე-რადიოჟურნალისტიკის საკითხები (2003), თსუ ტელე-რადიოჟურნალისტიკის კათედრის კრებული, ტომი 6, რედაქტორი – ნიკო ლეონიძე, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
 15. ტელე-რადიოჟურნალისტიკის საკითხები (2005). თსუ ტელე-რადიოჟურნალისტიკის კათედრის კრებული, ტომი 7, რედაქტორი – ნიკო ლეონიძე, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
 16. ტყეშუაფა დიანა (2017). ზოგიერთი ტერმინოლოგიური უზუსტობა თანამედროვე ქართულ მედიალოგიაში. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, №9-10, ქუთაისი: „ინტელექტი“, გვ. 3-14.
 17. ხაზის რადიო – ქართული პრესა 1918-1921 წლებში (18 მაისი, 2018). ავტორები – ნინო დათუკიშვილი და ეკა ტალახაძე. გადაცემის სტუმარი – მარი წერეთელი. <https://1tv.ge/audio/khazis-radio-qartuli-presa-1918-1921-wlebshi/>
 18. Edwards, Bob (2004). *Edward R. Murrow and the birth of broadcast journalism*. Hoboken: Wiley.
 19. Nadare, Maia (2008). *Breaking the Fourth Wall*. Tbilisi: Publishing House Universal (In Georgian).
 20. Nadare, Maia (2021). *Deontology Through the International Media Law*. Tbilisi: Publishing House Universal (In Georgian).
 21. Nadare, Maia (2011). *The Media and Political Image*. Caucasus International University Journalism Library, Book 2, Tbilisi: Publishing House Universal (In Georgian).
 22. Nadare, Maia (2020). *The Media Mill: Political Communication*. Tbilisi: Publishing House Universal.
 23. Rutland, David (2013). *Behind the Front Panel: The Design & Development of 1920's Radio*. Second Edition, A California Historical Radio Society Publication.
 24. Wood, James (2000). *History of International Broadcasting*. Stevenage, England: Institution of Engineering and Technology.